

בן הקוזקים לא התרגש

על גיפיים המושגים. עסקה בחירות עמוקה לחך עורף האויב לשג חבלה גשרים ומחסי דלק, אוסף אינספורמציה, שיחרור שבויים והקמת מחתרת ערבית. כעבור שנים נתנה ליצחק שדה את ההשראה לייזם את יחידות הגיפיים שהתפרסמו במלחמת העצמאות.

פוסקי חיפש מתנדבים ליחידתו. שאלתיאל בן-יאיר חיפש יחידה מעניינת. השניים נפגשו, שאלתיאל הפך סרג'נט בצבא הפרטי, נחשב בעיני כל לסקוטי. הוא למד את מלאכת החבלה והסירות, עבר תקופת אימונים בבריטניה. באחד הימים נשאר עם קבוצת אוסטרלים הרחק במדבר, ללא תחבורה, בעורף האויב. האוסטרלים ניצחו להיכנע, אולם צ'ארלי ואוסטרלי אחד יצאו לדרך לבדם. שאר האוסטרלים התביישו, הצטרפו אליהם. אחרי הליכה של שבועיים במדבר השמש, כמעט בלי מים, הגיעו לקיום הבריטים. שאלתיאל שכב חודשים בבית-חולים.

אחרי שחזר מבית-החולים נודע לו כי נתגלה שהוא חבר אצ"ל ושהעביר נשק לארץ. הוא לא חיכה לתוצאות החקירה, הוציא פסק-דין בעצמו: הוא ערק מן הצבא הבריטי.

בשטח. כמו חיה

בארץ חזר שאלתיאל לתפקידו הקודם באצ"ל. הוא השתתף בפעולות, היה מפקד חולית-הפרוצים בפעולה המפורסמת של פיצוץ מלון החזק דוד.

באחד הימים, כשסיר בגליל, הבחין ביחידה של פלמ"ח שערכה לו מארב. הוא עקף את היחידה, הופיע בעורפה וביקש אותה באדיבות להרים את הידיים. ההמשך היה בן-יאיר טיפוס: אנשי הפלמ"ח ישבו שעה כשידיהם מורמות, כששאלתיאל משוחח אתם ברצינות, מנסה לשכנעם שדרגם מוטעית. אחר אמר להם שלום, הסתלק.

אולם ברבות הימים חדל האצ"ל למצוא חן בעיניו. הוא פרש, ישב בבית, היררה. לבסוף החליט להצטרף לאצ"ל, שימש בו חבל, סירר ואיש מודיעין.

כשפרצה מלחמת העצמאות, ערך לחי" תכנית פנטסטית להשתלט על רכבת ולחדור לשטח ערבי. שאלתיאל נשלח להכשיר את הקרקע, כשבכיסו תעודת זהות מנדטורית על שם סוחר סוסים. הוא בילה בשטח וחזר בשלום. אולם התכנית הגדולה לא הוצאה לפועל. קמה המדינה ולחי" התכונן להצטרף לצבא. מדריכי לחי" רוכזו באחד המחנות, עברו קורס מזורו של מדימם כדי להכניסם לצבא כמפקדים. אחד מהם היה שאלתיאל בן-יאיר. אחר היה עמוס קינן.

בכל זאת התגייסו שניהם כטוראים, איש איש מסיבות פרטיות משלו. אולם באחד מגזריו של יצחק שדה עלו שניהם: שאלתיאל הפך תחילה מדימם, עלה לדרגת סגן מפקד הפלוגה בה שירת עמוס כמדימם, הפך אחריכך מפקד פלוגת זחלים. הוא ישב בטאנק הראשון שנכנס לעוגה אל חפיר. אלוף יצחק שדה ומפקדו העריכו מאד את כשרונו הטבעי להתמצא בשטח, כמו חיה, שעו לא פעם לעצותיו.

כדור בין השערות

שאלתיאל היה חייל לדוגמה, הצטיין בעיקר בפיקוד על אנשי גח"ל. בצבא התהלכו עליו סיפורים אינסופיים. לוגמה: כשפיקד על משלט, הודיע אחד הבחורים שהוא עומד לערוק. שאלתיאל נתן לו להתרחק מרחק מאה מטר, ירה כדור אחד מרובהו. הכדור עבר בדיוק בין שערותיו של הערוק. הבחור חזר והענין חוסל.

בגמר המלחמה הצטרף שאלתיאל מדי פעם לצבא הקבע לתקופות קצרות. בשאר הזמן עבד כחבלן בחברת מקורות. את ימיו בילה בביתו בגוש-שלמה, ליד תל-מונד, מקום בו מחזיק אביו מוסד פרטי לחולידות. שם נמצאת ספרייה, המורכבת מארבעה חלקים שונים: היסטוריה, תורת הצבא, גידול-בהמות וספרות יפה צרפתית. שם גידל את חזיריו ואת כלביו, מנע בולטריאר, שאת אמו קנה במחיר 500 לירות שטרלינג באנגליה.

באחד הימים שמע אביו במקרה, בשידור רוסי ממוסקבה, שעשרה אחיו של שאלתיאל, שחזרו לרוסיה מפני שלא רצו להיות יהודים, נהרגו יחדיו בפלוגה אחת במלחמת העולם.

לפי לוח הכבוד

כשיצא שאלתיאל מבית-הסוהר, אחרי שהאזין בפנים סרטי-תנועה לפסקי-דין השופט שזיכה אותו והייל את חכונותיו החייליות, חזר לעיסוקיו הקודמים כאילו לא קרה דבר. הוא המשיך בחייו כרגיל: חייו של צעיר שהוא כמעט מושלם בגבולות קבועים ומגודרים מאד, בעל חוש כבוד שהוא נדיר בנוער הישראלי, אדם שלעולם אינו מבקש בקשות, מסתיר נטייה רומנטית וסנטימנטלית עמוקה מאחורי חזית נוקשה של גבר העשוי ללא חת, אדם המתייחס ברצינות מוחלטת לכל דבר שהוא עוסק בו, החל מהכרתו הלאומית וכלה בחייו האינטימיים, אדם החסר כל ציניות בחברה שכולה צינית — שוטט מפני שאינו שם לב לדברים שאינם לפי לוח הכבוד שלמד אותו בילדותו.

בבית-הסוהר קרא, בין השאר, ספר כרסני על גנרל מלחמת-האזרחים האמריקאית אוליסס ס. גראנט וספר על גידול סוסים.

לבן 16, בעל נטייה טבעית לעניינים צבאיים, היה בארץ באותם הימים עיסוק רב. שאלתיאל הצטרף להגנה. עבר את אחד הקורסים הראשונים למדימם. אולם קו ההבלגה היה זר לו. הוא מדימם הגנה הפך מפקד בארגון הצבאי הלאומי הצעיר, שהפך זה עתה כוח רציני בפיקודו של צעיר ירושלמי שנודע בשם בה, וששמו האמיתי היה דוד רזיאל.

לשאלתיאל המשוּפם, בעל הפרצוף הבלתי-יהודי, נמצא תפקיד מתאים לו. הוא סירר בכפרים ערבים בגליל, כשתעודות ערביות בכיסו, השתתף במלאכה בה עסקו או, בנפרד, ההגנה ואצ"ל: העברת מעצלים ונשק בדרך היבשה מסוריה. בשעות הפנאי התאגף במכבי חיפה.

לא סקוטי מטיף

ב-1939 נכנס היטלר לנציג, וכעבור זמן מועט נכנס שאלתיאל לחיל האויר המלכותי. הוא צורף ליחידה סקוטית, שיגל לעצמו שפה אנגלית שוטפת בתוספת דיאלקט סקוטי מובהק. חבריו קראו לו ג'וק (הכינוי המקובל לסקוטי) או צ'ארלי. לפעמים גם קראו לו, בהתאם לשפמו המגודל, בודיוני.

משך זמן מה חנה בבומביי, ניצל הזדמנות זו כדי לקשת את זרועו בתחנות קטנות. כתר דוד, נשר שלמה והאחות נילי. הסביר הוא, כעבור שנים: רציני שאם פעם אפול למקום רע וארצה לשכוח שאני יהודי, כתובת זו לא תאפשר לי להתחשב לעמי.

שאלתיאל בן-יאיר

ג'וק, צ'ארלי, וז'פנטי גם בודיוני

האמת היא שצ'ארלי לא היה זקוק להזכרה כזאת. סיפור אופייני: באחד הימים ישב בבית-מרוח. נכנס חייל אנגלי שיכור, ראה את החייל בעל המבטא הסקוטי, המייצב לפניו והפליט: "סקוטי מוטון?" אחר חיכה שהחייל יתנפל עליו, כי היתה זו הדרך הבדוקה לפתוח בתגרות-ידיים הגונה.

כשלא קרה זבר והסקוטי לא הגיב כלל, התרחח האנגלי למראה פחדנות בוזיה כזו. "מה יש? אין לך דם? לא שמעת מה שאמרתי?" שאל, הסקוטי העיף בו מבט שקט. הציץ: "אולי תגיד יהודי מוטון?" האנגלי מילא אחר הבקשה, וזה מיד למהלומה אדירה ולתגרת-ידיים המבוקשת. מאז נהג שאלתיאל-צ'ארלי להכריז בקול רם מדי הכנסו לבית-מרוח: "אני יהודי! שמי בן-יאיר! יש למישהו שאלות?" לרוב לא היו שאלות.

הדבר לא הציל את שאלתיאל מתקלות אחרות. פעם אחת שכב בבית-חולים צבאי בריטי כדי להחלים מהרעלת אלכוהול, אחיו שהפריז בשתייה, נהג שדבק בו עד היום. פעם אחרת עמד לפני בית-דין צבאי, אחר שהרג סרג'נט אנגלי במכה אדירה אחת ששברה את מפרקתו לעיניו אנשיו. הוא יצא זכאי במשפט מאחר שכל הנוכחים העידו שהיה זה פייר פיט — קרב הוגן.

פוסקי חיפש מתודבים

באותם הימים התהלך במצרים (ובכל מיני מקומות אחרים, כולל עורף הצבא הגרמני בלוב), בן-אדם בשם פוסקי. שמו האמיתי היה ולדימיר פוליאקוב, והוא היה פולני הניג בלגיה, שהשתכן במצרים, גיהל בית-חרושת לסוכר והשתעמם. עם פרוץ המלחמה התגייס, הוסיף לצבא הבריטי יחידה מיוחדת במינה: יחידה קטנה שנשאה את התואר הרשמי, חסר-התקדים, "הצבא הפרטי של פוסקי", ובקיצור פ. פ. א. יחידה זו היתה רכובה על מכוניות-משא ואחר כך

נצח ישראל לא ישקר.

הטלפון צלצל בשעות הקטנות של הבוקר בביתו של קצין משטרה גבוה. קצין אחר ביקש אותו לבוא מיד. משהו גדול קרה: פצצה התפוצצה לפני דלת דירתו של שר התחבורה. בקיובת נפצעו נעצרו שני צעירים. האחד נשא שם ידוע מאד: עמוס קינן. השני היה אדם בשם שאלתיאל בן-יאיר.

"מי זה? מי זה?" שאל קצין המשטרה. למחרת היום, ולמשך ימים רבים, נשארה השאלה כפי רבבות. מי זה שאלתיאל בן-יאיר? תחילה חשבו שזהו שם כוונ, שבא להסוות את זהותו של צעיר ידוע מחוגיו של עמוס. אך נתברר ששאלתיאל בן-יאיר הוא אדם חי, בעל זהות מוחשית מאד. אולם היחידה של האיש לא נפתרה. ככל שזכה לפרסומת רבה יותר, כך נעשה מסתורי יותר. בכל משפט שהפליט מפיו הגביר מסתוריו אלה.

כשהקיד במשפט, דיבר הצעיר בעל הקומה הבינונית, העיניים הנוקבות והשפם המגודל בקול נמוך, חופשי מכל רגש. "דבר בקול רם!" ציוה עליו השופט, "תאר לך שאתה עומד לפני פלוגתך וצריך לצעוק!" שאלתיאל לא הגיד עניין. "לעולם איני צועק על אנשי," אמר חרישית, "אני מדבר בשקט, הם שומעים לי!" היה זה משפט כמעט קלאסי, שהגדיר את מהותו של האיש עצמו. האיש אשר שותפו לספסל נאשמים, עמוס קינן, הגדיר אותו כאדם מסוג, מכונס בתוך עצמו, שתקי, שמעולם אינו מבקר בתיקופה.

סוסה עמדה לפני האוהל

לפני 29 שנים (בערך) נשמע קול צווחה באוהל של עור שהוקם במתולה. לפני האוהל עמדה סוסה מקושטת יפהיה. היה זה ההגה הראשון שנשלט מפיו של שאלתיאל. האוהל והסוסה באו למלא אחרי מסורת עתיקה-יומין שלא נולדה בין הרי הגליל העליון, אלא בעמקי הנהר דון.

כי זכוריו של שאלתיאל לא היו יהודים כשאר היהודים. הם לא היו יהודים כלל, במידה שהמושג בא לסמן עם או גזע. הם היו קוזקים רוסיים, שהצטרפו לכת הסובוטניקים, "שומרי-שבת" נוצריים, החליטו לעלות לארץ הקדושה כדי למלא יעוד דתי. כמה מבני הכת עברו ליבנאי, לסג'רה, לכפרים השכונים. סבו של שאלתיאל עבר למתולה. זה היה לפני 41 שנה, בימי זוהר של העלייה השנייה.

סבא זה היה קזק על הקוזקים. הוא מת בגיל 93, באמצע החריש. האב עבר לחיפה, עסק בחקלאות, הקים לעצמו משק במקום שם עומד כיום משק יגור.

בבוקר היה שאלתיאל הקטן עולה על סוסה, רוכב לבית-הספר העממי בחיפה. את הסוס היה קושר ליד בית-הספר, חוזר עליו בתום הלימודים הביתה. אולם החינוך שניתן בבית-הספר הארצישראלי לא מצא חן בעיני האב הקוזקי. הוא חשב אותו לרכרוכי, בלתי מתאים לגבר. לכן הוביל באחד הימים את שאלתיאל בן 9 לנמל חיפה העלה אותו על אוניה ושלת אותו, לבדו, ללמוד במרסיל הצרפתית בבית-ספר שנועד לחנך פרחי קצינים לימיה הצרפתית.

להיות פיראט, מה?

חמש השנים הבאות היו מכריעות בחיי שאלתיאל. הוא שכח, כמעט, את שפתו העברית, שקע בתרבותה של צרפת, בהיסטוריה שלה ובספרותה.

חייו היו ברורים לו: הוא יהיה קצין בצי המלחמה של צרפת, יעלה לדרגת אדמירל, ינצח בקרבות גדולים ומפאירם. כהכנה לכך ההחנך כיאה לאדמיראל צרפתי: למד לשלוט בעצמו בכל המצבים, לבו לפחד ולחולשה, להתחמם בכבוד לממונים עליו ובעדינות לנתונים למרותו, להימנע מקללות, מגיורים, ומכל דבר אחר שאינו יאה לבן אצילים. עד היום לא שמע עוד איש מפיו של שאלתיאל בן-יאיר קללה, גידוף או סיפור על הרפתקות אהבים. כי שאלתיאל הוא אחד הצעירים המעטים בארץ המאמנים כי חייהם הפרטיים שייכים להם בלבד.

הצי הצרפתי איבד אדמירל לעתיד, ושאלתיאל בן-יאיר איבד קריירה, כשנתגלה לילה אחד בבית-הספר שמיטתו ירקה. שאלתיאל לא סיפר לאיש, גם לא למוריו, איפה בילה לילה יקר זה. הדבר נשאר בגדר ניוושים בלבד, ניוושים אשר בעיר-מרסיל כמרטיל נוסים בטבעם לפנות לכיוון שיגרת.

אולם התוצאה לא היתה בגדר ניוושים: מנהל מרוגו הודיע לנוער בן 14 ששינו ראוי להמשיך וללמוד בבית-ספר שנועד לאריסטוקרטים. מכיוון ששהותו בצרפת היתה מותנית בלימודיו באותו בית-ספר הופיעו שני שוטרים בבית הספר, הזמינו את הצעיר להלוות אליהם והובילו אותו לגמל, על מנת להפקידו באניה שעמדה להפליג לארץ-ישראל. שליחות זו לא בוצעה מעולם. שאלתיאל בן-יאיר התחמק מידי שוטריו ליד המזח, חזר העירה ונשאר, מן הסתם, במקום שבגללו קרה מה שיקרה. חיש מהר מצא לעצמו קריירה אחרת. במקום לפקד על אניית-קרב מרחיבת-עיניו בצל הדגל בעל שלושת הצבעים, הפך ימאי מתלמד בסירה קטנה ששוטטה בים התיכון, התקרבה בלילות לחופים. שום דגל לא התנפץ על חרנה של סירה זו, אך הוא נופף בדמיונם של בעליה. היה זה הדגל השחור והבינלאומי של עם המברחים.

אידיליה זו נמשכה שנתיים. או נתפס בן ה-16 על-ידי המשטרה הצרפתית. הפעם הקפידו עליו יותר: הוא הועלה על אוניה, הוחזר לארץ-ישראל.

כשראה אותו אביו, זו הפעם הראשונה אחרי שבע שנים, הסתכל בו קצרות, הפליט: "רצית להיות פיראט, מה?"